

Crynodeb o ymateb prosiect O'r Mynydd i'r Môr

- Mae'r prosiect O'r Mynydd i'r Môr yn canol cyfnod ddatblygu o cyd-ddylunio, yn cynnwys pawb sydd a diddordeb yn ddylunio set briodol o ymyriadau lleol, gan adeiladu ar arfer da cyfredol a datblygu dull cydweithredol, strategol ac integredig o adfer natur, uniondeb ecolegol a gydnerth.
- Mae nifer o themau yn cychwyn ddeillio o'r proses
- Mae prosiect O'r Mynydd i'r Môr yn dechrau datblygu rhethreg lawer mwy soffistigedig a chneuen a adeiladwyd drwy ddull cyd-gynhyrchu gyda rhanddeiliaid. Mae'r sgwrs hon yn dal i ddatblygu gyda'r gymuned a rhanddeiliaid, felly nid yw'n bosibl i O'r Mynydd i'r Môr ei hun roi ymateb uniongyrchol i'r pwyllgor eto.
- Y nod yw y bydd yr ymateb sy'n datblygu yn yr ardal yn creu fframio terminoleg sy'n llawer mwy priodol i system ecolegol ddynol lle mae cynhyrchu, bywoliaeth, treftadaeth a diwylliant i gyd wedi'u hau mor agos at ei gilydd. Yn fyr, fframio lle mae pobl yn cael eu gweld yn glir fel rhan o'r system ecolegol, ac yn rhannol mae eu gweithredoedd wedi helpu i greu amrywiaeth a gwydnwch ecolegol, ond hefyd lle mae ymddygiadau a chamau ecolegol negyddol ynghyd â'r rhesymau dros iddynt ddigwydd, yn cael eu cydnabod yn gliriach.
- Man gan O'r Mynydd i'r Môr ddiddordeb arbennig yn yr agwedd economaidd ar newidiadau yn y defnydd o adnoddau naturiol a sut y gallai economi sy'n seiliedig ar natur edrych. Y bwriad yw y bydd hyn yn helpu i ddatblygu deialog bellach yn yr ardal gyda busnesau natur, entrepreneuriaid, prynwyr, sefydliadau ac eraill. Mae hyn eisoes yn datblygu trafodaeth lawer ehangach am economïau sy'n seiliedig ar natur na'r hyn arferol sy'n canolbwyntio ar fwyd, ffermio, coedwigaeth a thwristiaeth (er bod y rhain yn amlwg yn rhan bwysig iawn).
- Mae O'r Mynydd i'r Môr yn disgwyl ymlaen am ganlyniad yr ymgynghoriad i reoli tir yn y dyfodol er mwyn sicrhau y gall y prosiect fwydo i mewn i bolisi yn y dyfodol a'i gefnogi.

Amdan y prosiect

Enw'r Prosiect: O'r Mynydd i'r Môr – Summit to Sea (l'w gadarnhau yn ystod y cyfnod cyd-ddylunio)

Cwmni cynnal y prosiect: RSPB Cymru

Partneriaid prosiect cyfredol: RSPB Cymru, Coed Cadw/Woodland Trust, Ymddiriedolaeth Bywyd Gwyllt Sir Maldwyn, Whale & Dolphin Conservation, MCS, Pen Llyn a'r Sarnau SAC

Cyllidwyr: Endangered Landscapes Programme (£158,000 am ddwy flynedd, Mehefin 2020 – Mehefin 2022)

Amcanion ariannu'r prosiect:

1. Mae cymunedau lleol a'r cyhoedd ehangach wedi cyfrannu'n ystyrion at y weledigaeth a'r amcanion, gan lywio, llunio a dysgu am y potensial ar gyfer gweithgareddau sy'n seiliedig ar natur sy'n cyd-fynd â diwylliant a gwerthoedd lleol.
2. Mae cynefinoedd yn cael eu mapio a datblygir strategaeth i gynyddu cysylltedd rhwng ecosystemau sy'n gyfoethog o ran bywyd gwyllt ac ymyriadau ecolegol gadarnhaol. Cefnogi cysylltiadau newydd a rhai sy'n bodoli eisoes rhwng tir a môr tuag at welliant ecolegol parhaus drwy ymgysylltu â pherchnogion/stiwardiaid perthnasol a defnyddwyr adnoddau.
3. Nodir mentrau sy'n seiliedig ar natur, ynghyd â chyfleoedd i rwydweithio a datblygu cadwyni cyflenwi sy'n seiliedig ar natur ymhellach.
4. Mae'r bartneriaeth leol i gyflawni'r prosiect llawn wedi'i nodi / sefydlu gan gynnwys cytundeb ar fecanweithiau llywodraethu effeithiol ar gyfer gwneud penderfyniadau cydweithredol, gweledigaethau ar y cyd a rhannu budd-daliadau/refeniw.
5. Mae ymyriadau prosiect posibl yn cael eu llywio'n lleol ac yn cefnogi polisi cenedlaethol. Mae ymyriadau'n ymgysylltu â chyrff y sector cyhoeddus lle y bo'n briodol.
6. Cynllun monitro a gwerthuso traws-sectoraidd a ddatblygwyd ar gyfer y prosiect, gydag arbenigwyr o gyrff anllywodraethol, y llywodraeth a sefydliadau academiaidd.
7. Paratoir cynnig ariannu, os yw'n briodol, ar gyfer y prosiect llawn, ynghyd â dogfennau ategol, a'i gyflwyno i'r ELP.

Trosolwg o'r Prosiect

Nod cyffredinol O'r Mynydd i'r Môr yw gweithio tuag at gyd-ddylunio gyda rhanddeiliaid lleol, tiffeddianwyr a defnyddwyr y môr, ardal gyfoethog o natur o ben Pumlumon, i lawr drwy gymoedd coediog i Aber Dyfi ac allan i Fae Ceredigion. Bydd hyn yn adeiladu ar gysylltu cynefinoedd presennol drwy wella ac adfer y rhain, tra'n darparu ardal forol wedi'i chyd-reoli i wella'r ffordd y rheolir ar gyfer adfer cynefinoedd morol a chysylltu hyn, drwy gynefinoedd arfordirol a throsiannol, â'r tir.

Bydd y cyfnod yma yn datblygu cynllun drwy broses gyd-ddylunio, gyda'r nod o ehangu'r gwaith o adfer prosesau naturiol a naturioledig ar draws yr ardal hon drwy gorgor mawn, afonydd, morol ac adfer coetiroedd. Anogir patrymau naturiol a dosbarthiad rhywogaethau wrth i'r cynefin newidiadau a bydd rhywogaethau brodorol yn ehangu eu hamrywiaeth. Nod y prosiect yw darparu gwasanaethau ecosystem sylweddol ar draws y dalgyloch. Bydd

peryl llifogydd i gymunedau i lawr yr afon yn cael ei leihau drwy ymyriadau a ddatblygwyd gyda rhanddeiliaid lleol ac sy'n debygol o gynnwys adfer bog mawn a choetir brodorol, copau glannau'r afon a chreu prysgwydd. Bydd dal a storio carbon ac ansawdd dŵr yn gwella'n sylweddol, a bydd defnyddwyr hamdden (lleol ac ymwelwyr fel ei gilydd) yn elwa o ran iechyd a lles.

Crynodeb byr o brosiect yr O'r Mynydd i'r Môr hyd yma

Ar ôl lansio'n swyddogol ym mis Awst 2018, ar ôl cyfnod o ddatblygiad cynnar, arweiniwyd y prosiect gan Rewilding Britain o 2018 nes iddynt adael y prosiect ym mis Hydref 2019 yn dilyn adborth gan y gymuned. Rhwng mis Hydref 2019 a mis Mehefin 2020 aeth y prosiect drwy ail-leoliad a arweiniodd at gyfnod cynllunio newydd, a ddechreuodd ym mis Mehefin 2020. Bryd hynny daeth RSPB Cymru i gynnal y prosiect.

Mae'r cyfnod datblygu yn cael ei ariannu gan grant newydd gan y *Endangered Landscapes Programme*. Ysgrifennwyd y cais ar gyfer y cam hwn gydag ymgynghoriad gan gyn bartneriaid prosiect, Ecodyfi, Coetir Anian a nifer o randdeiliaid lleol eraill gan gynnwys y grŵp COPA.

Tîm Prosiect Cyfredol

Gydag RSPB Cymru yn cynnal y prosiect mae tîm O'r Mynydd i'r Môr bellach yn cynnwys Swyddog Datblygu Prosiect llawn amser, gyda chefnogaeth staff RSPB Cymru. Mae'r prosiect hefyd yn gweithio gyda nifer o gontractwyr, gan gynnwys ymgynghorydd cyfathrebu o faes y prosiect, cyngor ac arweiniad strategol gan Steve Evison o *Nearly Wild* y tu allan i'r Trallwng, Gwenno Edwards sy'n arbenigo mewn prosesau cyd-ddylunio a hwyluso ar-lein, a chyfieithwyr.

Y Broses – Cyd-ddylunio

Dyma'r broses sy'n cael ei chynnal ar hyn o bryd yn y cyfnod cynllunio, sy'n cynnwys pawb sydd â diddordeb mewn cynllunio set o ymyriadau sy'n briodol yn lleol, gan adeiladu ar arfer da cyfredol a datblygu dull cydweithredol, strategol ac integredig o adfer natur, uniondeb ecolegol a chydnerthedd. Mae'r dull hwn yn cael ei ddefnyddio i sicrhau bod gennym ystod eang o bobl sy'n gallu cyfrannu'n greadigol at gynllunio atebion y maent yn helpu i'w ffurfio a'u darparu. Nid ydym yn defnyddio'r term hwn i ddisgrifio ymgysylltu, rydym mewn gwirionedd yn defnyddio hyn yng ngwir ystyr y gair, gan fynd y tu hwnt i ymgynghori, defnyddio cyd-ddylunio i adeiladu a chryfhau rhwydweithiau cyfartal rhwng pobl sy'n ceisio creu atebion. Un o brif egwyddorion cyd-ddylunio yw bod pobl yn arbenigwyr yn eu profiad eu hunain, ac felly'n ganolog i'r broses ddylunio.

Ddatblygiadau hyd yma

- Cynhaliodd y prosiect drafodaethau ar-lein ym mis Medi (un yn Gymraeg, un yn Saesneg) sydd bellach ar gael ar wefan y prosiect (www.summit2sea.wales/about) i sicrhau bod rhanddeiliaid yn cael gwybod am y cynnydd a'r broses
- Mae holiadur ar ddefnyddio adnoddau naturiol yn y canolbarth eisoes wedi'i gwblhau gan dros 100 o bobl, ac mae 75% ohonynt wedi'u lleoli yn yr ardal.
- Cynnal gweithdy cyntaf arlein y prosiect yn canolbwyntio ar weledigaeth drwy gofyn y cwestiwn: Sut gall y Tir a'r Mor hwn Wneud Mwy i Ni a Natur yn y Dyfodol. Cefnogwyd y gweithdy hwn gan 15 o hwyluswyr gwirfoddol, llawer ohonynt yn dod o'r ardal. Cymerodd dros 50 ran yn y digwyddiad hwn ac amlinellir y themâu a ddaeth i'r amlwg isod. Cynhaliwyd y gweithdy hwn yn Gymraeg gyda chyfieithiad ar y

pryd. Roedd yr gweithdy yma yn adeiladu ar enghraifft Cynulladau Pobl lleol blaenorol (e.e. Cynhyrchu tir a bwyd wedi'i gyd-lywyddu gan Gwrthryfel Diffodiant, Ben Lake AS, ac Elin Jones MS ym mis Mehefin, lle roedd Swyddog Datblygu Prosiect yn ymwneud fel un o hwyluswyr yr ystafell drafod).

- Themâu sy'n dod i'n amlwg (o'r weithdy, holiadur ac cyfarfodydd 1 i 1):
  - Cysylltu pobl â natur
  - Datblygu'r economi sy'n seiliedig ar natur: e.e. cynnig mwy o gymorth a chyfleoedd ar gyfer creu a datblygu busnesau sy'n seiliedig ar natur, cyfleoedd economaidd sy'n seiliedig ar gynhyrchu bwyd, gwella cadwyni cyflenwi lleol, cyflwyno dyframaeth
  - Gwella hygyrchedd a chynhwysiant
  - Gwella bioamrywiaeth: e.e. ehangu coetiroedd cymysg, cysylltedd ar draws daliadau tir
  - Cefnogi ffermio a physgota sy'n ystyriol o natur
  - Lleihau llygredd
  - Archwilio effaith y tir ar amgylcheddau morol

Y Camau Nesaf...

Adeiladu ar y gweithdy a gynhaliwyd ar 30 Medi, drwy weithdai pellach gyda rhanddeiliaid allweddol, gan gynnwys trafod gweithdy penodol gydag aelodaeth COPA i archwilio syniadau. Gweithio gyda sefydliadau lleol eraill i estyn allan at ystod ehangach o'r gymuned leol.

Unwaith y bydd gweledigaeth a meini prawf clir ar waith ar gyfer cyflawni'r weledigaeth hon, bydd y broses wedyn yn dechrau archwilio 'ymyriadau' penodol gyda rhanddeiliaid y gellir eu datblygu i ffurfio dull strategol mawr ar raddfa tirwedd o fynd i'r afael â cholli bioamrywiaeth.

Gwerthusiad Annibynnol

Mae gwerthusiad annibynnol o camau cynharach y prosiect (hyd at fis Mehefin 2020), sy'n edrych ar lywodraethu, rheoli a gweithio mewn partneriaeth (nid y pwnc), wedi'i gynnal a chaiff ei gyhoeddi ddiwedd mis Tachwedd. Bydd yr adolygiad hwn ar gael i'r cyhoedd drwy wefan y prosiectau. Y gobaith yw, drwy gyhoeddi'r adroddiad hwn, y gellir rhannu'r gwersi y mae'r prosiect hwn wedi'u dysgu â sefydliadau a phrosiectau eraill, er budd ehangach y sector.

Ymateb i Pwyllgor Newid Hinsawdd, Amgylchedd a Materion Gwledig

Mae 'wilding' yn derm eang iawn sydd wedi ennyn diddordeb y cyhoedd, gan gynnwys y rhai mewn ardaloedd trefol. Fodd bynnag, collir y cymhlethdodau a'r cnau yn aml.

Dechreuodd prosiect yr O'r Mynydd i'r Môr ddefnyddio'r iaith 'wylltio', ond mae hyn bellach yn cael ei ail-fframio ac mae bellach wedi dechrau datblygu rhethreg llawer mwy soffistigedig a chneud a adeiladwyd drwy ddull cyd-gynhyrchu gyda

rhanddeiliaid. Mae'r sgwrs hon yn dal i ddatblygu gyda'r gymuned a rhanddeiliaid, felly nid yw'n bosibl i O'r Mynydd i'r Môr ei hun roi ymateb. Yn wir, y nod yw y bydd yr ymateb sy'n datblygu yn yr ardal yn rhoi fframio terminoleg sy'n llawer mwy priodol i system ecolegol ddynol lle mae cynhyrchu, bywoliaeth, treftadaeth a diwylliant i gyd wedi'u hau mor agos at ei gilydd. Yn fyr, mae fframio lle mae pobl yn cael eu gweld yn glir fel rhan o'r system ecolegol, ac yn rhannol mae eu gweithredoedd wedi helpu i greu amrywiaeth a gwydnwch ecolegol, ond hefyd lle mae ymddygiadau a champau ecolegol negyddol ynghyd â'r rhesymau dros iddynt ddirgwydd, yn cael eu cydnabod yn gliriach.

Mae gan y prosiect hwn ddiddordeb mawr yn yr agwedd economaidd ar newidiadau yn y defnydd o adnoddau naturiol a sut y gallai economi sy'n seiliedig ar natur edrych. Mae llawer o sôn am economeg werdd a busnesau sy'n seiliedig ar natur, fodd bynnag, mae dealltwriaeth ymarferol o bwy yw'r busnesau hynny, sut y cânt eu diffinio a sut y gellir cryfhau'r elfen honno o'r economi'n ymarferol yn wan.

Mae llawer o astudiaethau strategol ond ychydig iawn sy'n gweithio ac y gellir eu cymhwyso a'u deall yn hawdd ar lefel busnes. Rydym wedi dechrau sgysiau gyda llawer o sefydliadau sy'n gweithio gyda gwahanol rannau o'r grŵp hwn o fusnes (mae'n llawer ehangach na sector) a mentrau lleol pwysig fel Menter Mynyddoedd Cambria. Rydym hefyd wedi bod yn gweithio'n agos gyda Nearly Wild sydd wedi bod yn datblygu dull categoriedd ymarferol iawn o ymdrin â pherthynas busnes a busnes sy'n seiliedig ar natur, yn ogystal â llawer o waith gyda busnesau unigol (ym Mhowys yn bennaf hyd yma gyda chymorth cyllid Arwain), i ddeall yn well gyfleoedd ymarferol sy'n adeiladu ar yr hyn sy'n bodoli. Y bwriad yw y bydd hyn yn helpu i ddatblygu deialog bellach yn yr ardal gyda busnesau natur, entrepreneuriaid, prynwyr, sefydliadau ac eraill. Mae hyn eisoes yn datblygu trafodaeth lawer ehangach am economïau sy'n seiliedig ar natur na'r hyn arferol sy'n canolbwyntio ar fwyd, ffermio, coedwigaeth a thwristiaeth (er bod y rhain yn amlwg yn rhan bwysig iawn).

Mae O'r Mynydd i'r Môr yn aros am ganlyniad yr ymgynghoriad ar reoli tir yn y dyfodol er mwyn sicrhau y gall y prosiect fwydo i mewn i bolisi yn y dyfodol a'i gefnogi. Bydd arloesi a ffyrdd newydd o weithio sy'n deillio o'r broses gyd-ddylunio yn allweddol i hyn.

Mae ail-wylltio (neu dad-ddofi) yn derm sy'n emosiynol ond sy'n golygu rhywbeth i lawer o bobl (hyd yn oed os yw'n rhywbeth gwahanol i bob un ohonynt), ac mae wedi cipio budd y cyhoedd. Mae angen trafodaeth am ystyr ail-wylltio a'i chnau, adeiladu mewn diwylliant cymdeithasol, perthynas y gorffennol, y presennol a'r dyfodol, a chynnwys cymunedau lleol yn briodol. Mae hyn yn rhan o'r sgwrs y mae prosiect O'r Mynydd i'r Môr yn ei chynnal ar hyn o bryd fel rhan o'r broses gyd-ddylunio.